

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

“ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ”

для студентів спеціальності

6.030601 «МЕНЕДЖМЕНТ»,

з подальшою можливістю навчання

за спеціалізацією 7.03060101 «Менеджмент організації і

адміністрування»

всіх форм навчання

ЧАСТИНА 3

2014

Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси, гроші та кредит» для студентів спеціальності 6.030601 «МЕНЕДЖМЕНТ», з подальшою можливістю навчання за спеціалізацією 7.03060101 «Менеджмент організації і адміністрування» всіх форм навчання. Частина 3 / Укладачі доц.О.Ф.Андросова, старший викладач О.В.Шестопалова Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. - 56 с.

Укладачі: к.е.н. доц. О.Ф. Андросова, ст. викладач, О.В. Шестопалова

Рецензент: к.е.н., доц. І.І. Куриленко кафедри «Маркетингу»

Відповідальний за випуск:

Ж.К. Нестеренко, к.е.н., професор кафедри «Фінанси і кредит».

Затверджено
на засіданні кафедри «Фінанси
і кредит»
Протокол №10 від 20.06 2014

Затверджено
на засіданні Вченої ради ЕГІ
Протокол № 10 від

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМА 1. Валютний ринок і валютні системи.....	5
1.1.Валютна система та її елементи.....	5
1.2.Конвертованість валюти.....	6
1.3.Валютний курс та його види.....	8
ТЕМА 2. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм	10
2.1.Розвиток теорії грошей.....	10
2.2. Основоволожні постулати класичної теорії.....	11
2.3. Неокласична кількісна теорія грошей.....	12
2.4. Кембриджський варіант кількісної теорії грошей.....	13
2.5. Внесок Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей.....	14
2.6. Сучасний монетаризм.....	16
2.7. Сучасний кейнсіансько-неокласичний синтез.....	17
ТЕМА 3. Кредит.....	18
3.1.Суть кредиту та класифікація кредиту.....	18
3.2.Способи захисту від кредитного ризику.....	25
3.3.Державний кредит.....	28
3.4.Міжнародний кредит.....	35
3.5.Лізинговий кредит.....	39
ТЕМА 4. Кредитні системи.....	47
ТЕМА 5. Центральні банки.....	49
5.1.Загальна характеристика центральних банків.....	49
5.2.Функції центральних банків.....	50
5.3.Національний банк України та його функції.....	51
ТЕМА 6. Комерційні банки.....	52
6.1. Класифікація і характеристика комерційних банків.....	52
6.2.Операції комерційних банків.....	53

ВСТУП

Становлення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури докорінно змінюють економічне, інформаційне і правове середовище функціонування фінансів, грошей та кредиту, фінансів підприємств, сутність їхньої фінансової діяльності.

Фінанси, гроші та кредит є основою фінансової системи країни. Фінансовий стан підприємств суттєво впливає на фінансове становище країни в цілому.

Вихід України з тривалої економічної кризи безпосередньо пов'язаний з поліпшенням фінансового стану суб'єктів господарювання в усіх сферах діяльності, всіх форм власності.

За цих умов необхідна сучасна, адекватна ринковій економіці, організація фінансової діяльності кожного підприємства.

Активне використання фінансів, як інструменту впливу на зростання ефективності виробництва і прискорення соціально-економічного розвитку держави вимагає детального розгляду суті таких складних економічних категорій, як фінанси, гроші та кредит. Особливо актуально ця проблема буде впродовж періоду формування ринкового середовища в Україні, яке вимагатиме узгодження основних принципів національної економічної моделі зі світовими, що відпрацьовувались на практиці сторіччями. Насамперед це стосується вироблення наукових і практичних підходів, які б дали можливість чіткого трактування і застосування економічних категорій державними інституціями і суб'єктами господарювання у ринковому середовищі.

ТЕМА 1. ВАЛЮТНИЙ РИНОК І ВАЛЮТНІ СИСТЕМИ

1.1 Валютна система та її елементи

1.2 Конвертованість валюти

1.3 Валютний курс та його види

1.1 Валютна система та її елементи

Валютою називають грошову одиницю, яку використовують для виміру вартості товару.

Поняття "валюта" використовується в трьох значеннях:

- 1) грошова одиниця певної країни;
- 2) грошові знаки іноземних держав, а також кредитні та платіжні засоби, виражені в іноземних грошових одиницях та використовуються в міжнародних розрахунках, іноземна валюта;
- 3) умовна міжнародна (регіональна) грошова розрахункова одиниця або платіжний засіб.

Національна валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин на території певної країни. Вона встановлює певний порядок валютних розрахунків і правила роботи з валютою інших країн. Функціонування національної валютної системи регулюється з врахуванням норм міжнародного права та національного законодавства країни. Складовими елементами валютної системи є національна валюта, умови її конвертованості, режим валютного курсу, валютні обмеження в національній економіці, механізм валютного регулювання і контролю, правила використання іноземної валюти і міжнародних платіжних та кредитних засобів обігу тощо.

Розрізняють світові та національні валютні системи. Світові валютні системи розвиваються на регіональному та глобальному (світовому) рівнях.

Світова валютна система включає міжнародні кредитно-фінансові інститути та комплекс міжнародних договірних та державно-правових норм, що забезпечують функціонування валютних інструментів. Елементами світової валютної системи: певний набір

міжнародних платіжних засобів, валютні курси та валютні паритети, умови конвертованості, форми міжнародних розрахунків, режим міжнародних ринків валюти та золота, міжнародні та національні банківські установи тощо.

Розвиток світових валютних систем регулюється відповідними міждержавними валютними угодами, втілення яких забезпечується створенням на колективних засадах міждержавних валютно-фінансових та банківських установ і організацій. У своєму розвитку світова валютна система пройшла три основні етапи.

Перший етап – система золотого стандарту (початок XIX ст. – 20-30-ті роки XX ст.).

Другий етап – система золотовалютного (доларового) стандарту (40-50-ті роки XX ст. – середина 70-х рр.).

Третій етап – система паперово-валютного (девізного) стандарту (функціонує з 1976 року).

Регіональна валютна система – це правова форма організації валютних відносин між групою країн. Найважливішими елементами такої системи є регіональна міжнародна розрахункова одиниця, спеціальний режим регулювання валютних курсів, спільні валютні фонди та регіональні кредитно-розрахункові установи. Прикладом регіональної валютної системи може бути Європейська валютна система, яка була заснована у 1979 році, і одночасно виступає як елемент сучасної світової валютної системи.

1.2 Конвертованість валюти

Конвертованість або обіг національної грошової одиниці – це можливість для учасників зовнішньоекономічних угод легально обмінювати її на іноземні валюти. Ступінь конвертованості обернено пропорційний обсягу та жорсткості валютних обмежень, що практикується в державі. Обіг може бути зовнішній та внутрішній. При зовнішньому обігу повна свобода обміну зароблених в даній країні грошей для розрахунків із закордонним партнером надається лише іноземцям (нерезидентам). При режимі внутрішнього обігу свободою обміну національних грошових одиниць на іноземні валюти користуються лише резиденти даної країни. Обіг національної грошової одиниці забезпечує країні наступні довготермінові вигоди

додаткової участі в багатосторонній світовій системі торгівлі та розрахунків:

- вільний вибір виробниками та споживачами найбільш вигідних ринків збуту та закупок всередині країни та за кордоном в кожний момент;

- розширення можливостей залучення іноземних інвестицій та здійснення інвестицій за кордоном;

- "підтягування" національного виробництва до міжнародних стандартів по цінах, витратах, якості;

- можливість здійснення міжнародних розрахунків в національній валюті.

За ступенем конвертованості розрізняють валюти:

- вільно конвертовані (резервні);

- частково конвертовані;

- замкнуті (неконвертовані);

- клірингових розрахунків.

Вільно конвертована валюта (ВКВ) – валюта, яка вільно та необмежене обмінюється на інші іноземні валюти (повна зовнішня та внутрішня Конвертованість). ВКВ називають резервною валютою, так як у такій валюті центральні банки інших країн накопичують та зберігають резерви коштів для міжнародних розрахунків (долар, фунт стерлінгів, швейцарські франки, єни, євро).

Частково конвертована валюта – національна валюта країн, в яких застосовуються валютні обмеження для резидентів та за окремими видами обмінних операцій. Розрізняють такі основні сфери валютних обмежень: поточні операції платіжного балансу (торгові та неторгові угоди); обмежений продаж іноземної валюти, заборона продажу товарів за кордоном за національну валюту, регулювання строку платежів, експорту та імпорту. Основна причина валютних обмежень – нестача валюти, тиск зовнішньої заборгованості, розлад платіжних балансів.

Замкнута (неконвертована) валюта – національна валюта, яка функціонує тільки в межах однієї країни і не обмінюється на інші іноземні валюти.

Клірингові валюти – це розрахункові валютні одиниці, що функціонують на основі клірингових угод. Клірингові угоди укладаються для вирівнювання платіжного балансу без витрат

валютних резервів: 1) при необхідності отримання пільгового кредиту від контрагента, який має активний баланс; 2) в якості заходу у відповідь на дискримінаційні дії іншої держави.

Таким чином, конвертованість валюти є необхідною для забезпечення процесу демонополізації економіки, її структурної перебудови, подолання кризи платіжного балансу, інтеграції у світове господарство.

1.3 Валютний курс та його види

Валютний курс представляє собою ціну грошової одиниці даної країни, яка виражена в грошовій одиниці іншої країни. Валютний курс, так само, як і ціна будь-якого звичайного товару, має свою вартісну основу та коливається залежно від попиту та пропозиції.

Валютний курс виконує низку важливих економічних функцій:

- подолання національних обмежень грошової одиниці;
- локальна цінність грошової одиниці перетворюється в міжнародну;
- виступає засобом інтернаціоналізації грошових відносин;
- сприяє утворенню цілісної світової системи грошей.

На валютний курс впливають такі фактори, як зміна обсягів ВВП, стан торговельного балансу країни, рівень інфляції, внутрішня та зовнішня пропозиція грошей, відсоткові ставки, перспективи політичного розвитку, державне регулювання валютного курсу.

У реальній практиці міжнародних відносин в умовах паперово-грошового обігу застосовуються наступні два види валютних курсів: фіксовані та плаваючі або гнучкі.

Фіксовані курси – система, що припускає наявність зареєстрованих паритетів, які знаходяться в основі валютних курсів, що підтримуються державними валютними органами.

Фіксований валютний курс офіційно встановлюється центральним банком з врахуванням співвідношення цін у даній країні з цінами країн головних партнерів, рівня валютних резервів, стану торговельного балансу. Фіксований валютний курс найбільш доцільний за умов внутрішніх кризових ситуацій в нестабільній економіці, тому що забезпечує нижчі темпи інфляції, стабільні умови для зовнішньоекономічної діяльності, створює можливість прогнозувати розвиток ситуації в країні.

Гнучкі (плаваючі) курси – це система, при якій у валют відсутні офіційні паритети.

Розрізняють плаваючі курси, які змінюються в залежності від попиту та пропозиції на ринку та курси, які змінюються в залежності від попиту і пропозиції на ринку, але корегуються валютними інтервенціями центральних банків.

Визначення курсу валют називають котируванням, яким займаються офіційні державні органи.

При котируванні валют вказується курс продавця, за яким банки продають валюту, і курс покупця, за яким банки купують цю валюту. Котирування

Дисконтна або облікова політика – зміна облікової ставки центрального банку з метою регулювання валютного курсу шляхом впливу на рух короткострокових капіталів. В умовах пасивного платіжного балансу центральний банк підвищує облікову ставку і таким чином стимулює приплив іноземного капіталу з країн, де рівень облікової ставки нижче. Приплив капіталу поліпшує стан платіжного балансу, створює додатковий попит на національну валюту і таким чином, сприяє підвищенню курсу. І навпаки, при значному активному сальдо платіжного балансу центральний банк знижує облікову ставку та стимулює відплив іноземних та національних капіталів з метою зменшення активного сальдо платіжного балансу. В цих умовах зростає попит на іноземну валюту, її курс підвищується, курс національної валюти знижується.

Валютна інтервенція - це пряме втручання центрального банку країни у функціонування валютного ринку через купівлю-продаж іноземної валюти з метою впливу на курс національної грошової одиниці. Врівноваження попиту та пропозиції на іноземну валюту відбувається через купівлю-продаж банком іноземної валюти, що також призводить до обмеження коливань валютного курсу національної грошової одиниці.

ТЕМА 2. КІЛЬКІСНА ТЕОРІЯ ГРОШЕЙ І СУЧАСНИЙ МОНЕТАРИЗМ

- 2.1 *Розвиток теорії грошей*
- 2.2 *Основоположні постулати класичної теорії*
- 2.3 *Неокласична кількісна теорія грошей*
- 2.4 *Кембриджський варіант кількісної теорії грошей*
- 2.5 *Внесок Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей*
- 2.6 *Сучасний монетаризм*
- 2.7 *Сучасний кейнсіансько-неокласичний синтез*

2.1 Розвиток теорії грошей

Положення та з'ясування ролі грошей у товарообміні стали підставами і методологією багатьох шкіл і теорій від найдавніших часів до сучасності. Умовно їх можна об'єднати навколо двох провідних напрямів:

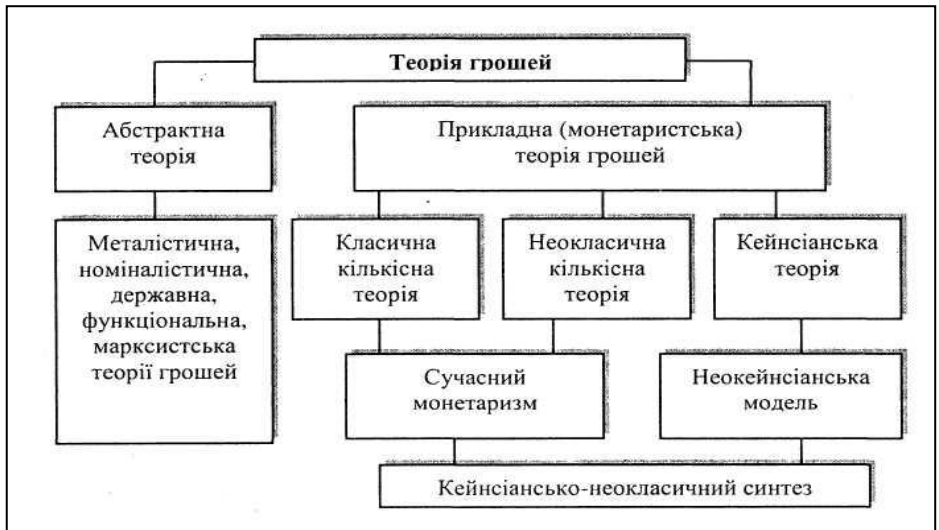

Рисунок 2.1 – Теорії грошей

Прихильники абстрактної теорії грошей прагнули знайти вичерпну відповідь на питання, що пов'язані з виявленням суті і внутрішньої природи та форми грошей. Заглиблюючись у внутрішні аспекти дослідження грошей, вони недооцінювали зовнішні чинники.

Монетаристська теорія своїми дослідженнями впливу грошових факторів на економіку, зокрема, попиту і пропозиції грошей, відсотка, фінансового ринку та інших важелів грошово-кредитної політики держави зробила значний вплив на розвиток економічної теорії і створила сучасну методологію втілення у практику монетаристських рекомендацій. На цій підставі монетаристську теорію грошей залежно від етапів її розвитку поділяють на класичну кількісну теорію, неокласичну кількісну теорію та сучасний монетаризм. Як відносно самостійне відгалуження неокласичної кількісної теорії грошей сформувалася кейнсіанська, а далі і некейнсіанська концепція монетаристської теорії; на сучасного етапу розвитку монетаристської теорії - кейнсіансько-неокласичного синтезу.

2.2 Основоположні постулати класичної теорії

Кількісна теорія грошей - найдавніша і найвідоміша з монетаристських теорій. У видозміненому варіанті вона домінує і в сучасних теоріях грошей.

Класична кількісна теорія грошей виникла з необхідності пояснити зміни рівня цін відповідними змінами кількості грошей в обігу. Основними методологічними принципами її стали:

а) купівельна сила грошей і ціни товарів встановлюються на ринку, що суперечило теорії вартості, але пояснювало зміни цін товарів залежно від кількості грошей в обігу;

б) в обігу перебувають усі гроші, що ігнорувало функцію нагромадження та її роль в регулюванні грошової маси;

в) купівельна спроможність грошей обернено пропорційна їх кількості, а рівень цін прямо пропорційний кількості грошей;

г) поняття вартості грошей є суто умовним, тому що гроші її отримують лише в процесі обміну.

Провідними її класичними постулатами стали:

—причинність, тобто зміни в наявності грошей

зумовлюють зміни в рівні цін, а ціни залежать від маси грошей;

– пропорційність, що означало пряму залежність цін від змін кількості грошей в обігу, тобто ціни змінюються пропорційно кількості грошей;

– однорідність, згідно з якою в разі зміни кількості грошей у такій же пропорції змінюються ціни на усі товари, а співвідношення цін на окремі товари залишається незмінним.

За уявленням англійського філософа Д.Юм., вартість грошей є величина фіктивна і визначається так:

$$B = \frac{\sum C \times T}{V} \quad (2.1)$$

де B - вартість грошей; $\sum C \times T$ - сума цін товарів; V - число обертів грошової одиниці.

Породжувана нестабільність грошової системи капіталістичного господарства посилювала недовіру до централізованого управління грошима, свідчила про помилковість інших положень класичної школи кількісної теорії грошей.

2.3 Неокласична кількісна теорія грошей

Вдосконалення обґрунтування класичних постулатів кількісної теорії грошей в умовах циклічних коливань ринкової економіки знайшло в неокласичній кількісній теорії у формі двох напрямів:

- трансакційного варіанту І.Фішера;
- кембріджського варіанту А. Маршалла та А.Пігу.

Конкретний варіант проблеми необхідності дослідження зв'язку між кількістю грошей і цінами на основі кон'юнктурної теорії розробив американський економіст І.Фішер, у сформульованому ним трансакційному варіанті кількісної теорії на базі рівняння обміну:

$$MV=PQ \quad (2.2)$$

де M - середня кількість грошей, що знаходиться в обігу протягом певного періоду; V - швидкість обігу грошової одиниці; P - середня ціна індивідуального товару; Q - загальна маса товарів (фізично), що реалізується уданому періоді.

Це дає математичне уявлення про кількість грошей і ціни. Але з позиції теорії грошей не можна замінювати суму цін товарів на добуток цін на кількість товарів. Впродовж тривалого періоду часу не можна вважати категорії V і Q сталими. До того ж І.Фішер, розглядаючи макроекономічний рівень використання грошей, обмежив їх функції лише засобом обігу та платежу.

2.4 Кембріджський варіант кількісної теорії грошей

Найповніше ця версія викладена у працях А.Пігу. Він визнав, що гроші виконують не лише функції засобу обігу і платежу, а й засобу нагромадження. При цьому А.Пігу висунув попит на гроші на провідні позиції. Попит він розглядав поза обігом, як касові залишки у окремих осіб і підприємств. До того ж, якщо трансакційний варіант кількісної теорії спирається на макроекономічний рівень, у якому пропозиція грошей була визначальною, то кембріджський варіант досліджував попит на гроші, поведінку власників індивідуальних капіталів, їхні мотиви до утримання певного запасу грошей. До "касових залишків" належать готівка і залишки на поточних рахунках у банках. Тому А.Пігу кількість грошей визначав як суму касової готівки населення і підприємств, що виражається формулою $M = \kappa \times P \times T$, а ціни $P = M / \kappa \times T$.

При цьому тенденцію до зберігання грошей прихильники теорії касових залишків пояснювали двома мотивами: формуванням фонду засобів обігу та необхідністю утворити резерви на покриття непередбачених потреб. Результат такого спрощеного підходу до причин зміни величини касових залишків, що супроводжувався переведенням його на позиції методології кількісної теорії, відобразила формула кембріджського рівняння А.Пігу:

$$M = K \times P \times Y, \quad (2.3)$$

де M - кількість грошей, грошових одиниць, що становлять касовий залишок грошей у суб'єктів економічного життя; κ - частина грошових надходжень (PY), яку економічні суб'єкти бажають зберігати у вигляді грошей (касові залишки); P - середня ціна одиниці виробленої продукції; Y - загальна величина виробництва у фізичному виразі за одиницю часу; κPY - попит на гроші.

Слід мати на увазі, що за умов сталості величин κ і P виникає обернено пропорційний зв'язок між купівельною силою грошової

одиниці (вартістю) і величиною наявних касових залишків у фізичних і юридичних осіб. В цьому полягає суть основного висновку кількісної теорії грошей.

Формула рівняння кембріджського варіанту кількісної теорії грошей за своєю суттю близька до рівняння обміну І.Фішера. Якщо $k = 1 / V$, то обидві версії мають однакові недоліки й слабкі сторони. Основні аспекти цих проблем можна узагальнити так:

<i>Концепція кількісної теорії Фішера</i>	<i>Кембріджський варіант</i>
Динаміка грошових потоків у рівнянні Фішера розглядається на макроекономічному рівні	Кембріджський варіант зосереджує увагу на мотивах нагромадження грошей конкретними індивідуальними
Методологічна основа рівняння обміну - гроші як засіб обігу	Гроші не тільки засіб обігу, а й збереження та нагромадження
Акцент робиться на об'єктивні засади обігу грошей	Враховується психологічна реакція суб'єкта господарювання щодо використання готівки
У трансакційному рівнянні йдеться лише про пропозицію грошей ($M\$$)	Центральною проблемою кембріджського варіанту є попит на гроші (M)

2.5 Внесок Дж.М.Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей

Кембріджський варіант став основою розширення державного втручання в економіку і державно-монополістичного регулювання грошового обігу та регулювання руху економічних циклів.

Дж.Кейнс запропонував новий варіант кембріджського рівняння, у якому пов'язав ліквідність із нормою обов'язкових банківських резервів:

$$M = P (K + r K'), \quad (2.4)$$

де M - грошова маса (кількість паперових грошей або інших платіжних засобів); P - ціна одиниці споживання (індекс «вартості життя»); K і K' - кількість одиниць споживання, яку люди бажають зберігати у грошах (відповідно готівкою і банківськими депозитами); r - норма обов'язкових банківських резервів.

Дж.Кейнс обґрунтував висновок, що в ринковому середовищі на основі саморегулювання забезпечити рівновагу і рівномірність економічного зростання без державного регулювання проблематично. Тому ринковий механізм слід доповнити державним регулюванням економіки, а гроші є джерелом стимулювання підприємницької діяльності і розвитку економіки.

Використавши ідею М.Туган-Барановського про роль дисконтного відсотка, Дж.Кейнс визнав норму відсотка за головний інструмент взаємозв'язку грошей з економікою, в якому відсоткова ставка зазнає впливу сил грошового ринку (попиту і пропозиції) і одночасно сама впливає на прийняття рішень про інвестиції. Його теорія «керованих грошей» була спрямована на використання державного регулювання пропозиції і ефективного попиту грошей.

Дж.Кейнс переніс аналіз грошей з довготривалих періодів, як це відстоювала класична кількісна теорія, на короткострокові інтервали впливу грошей на економіку. Ланцюг взаємодії грошового механізму з економікою, на думку Дж.Кейнса, має такий вигляд:

$$M - Pr - I - Pz - VBP \quad (2.5)$$

де M - кількість грошей; Pr - відсоткова ставка; I - попит на інвестиції; Pz - загальний обсяг платоспроможного попиту; VBP - номінальний обсяг виробленого валового внутрішнього продукту (ВВП).

З даного виразу виходить, що зміна пропозиції грошей веде до зміни величини ставки відсотка. Це, в свою чергу, викликає зміни у інвестиційному попиті, а через мультиплікативний вплив - до зміни обсягів ВВП.

Дж.Кейнс сформулював власний варіант кембріджської версії, провідними положеннями якого стали:

а) збільшення грошової маси в обігу і масштабів кредитування викликає поштовх розвитку економіки, зростання прибутків і зайнятості;

б) оптимальний взаємозв'язок кількості грошей і цін товарів з процесом відтворення знаходить відображення у регулюванні банківського відсотка.

Діють три мотиви нагромадження грошей: трансакційний - збереження грошей для використання як засобу платежу; мотив обачності - зберігання грошей з метою розпорядитися готівкою в майбутньому, коли виникають непередбачувані обставини;

спекулятивний мотив - зберігання грошей у вигляді активів (облігацій) у період очікуваного підвищення норми позикового відсотка. На цій основі він обґрунтував положення, що маса грошей не безпосередньо пов'язана з цінами. Даний взаємозв'язок у масі доходу і нормі відсотка знаходить відображення у формулі:

$$M=L_1(q)+L_2(j), \quad (2.6)$$

де M - маса грошей; L_1 та L_2 - попит на гроші. Показник L_2 названо спекулятивним доходом, який отримують власники грошових нагромаджень у формі банківського відсотка; q - загальний дохід; j - дохід, який сформувався у зв'язку з нормою відсотка.

Оскільки попит на спекулятивні залишки пов'язаний з динамікою ціни фінансових активів чи облігацій, то Кейнс вважав, що норма відсотка регулює попит на гроші. В сукупності попит на гроші (M) складається з двох частин: трансакційного попиту (M_1), що є функціонуючим доходом і спекулятивного (M_2), який є функцією відсотка:

$$M=M_1+M_2=L_1(y)+L_2(i) \quad (2.7)$$

де y - сукупний дохід; i - норма відсотка.

Концепції Дж.Кейнса, перетворивши гроші у інвестиційний фактор, сприяли виробленню політики зайнятості і зростанню обсягів виробництва. Водночас його практичні рекомендації стимулювали політику «дешевих грошей», що неминуче передбачало емісію великої кількості платіжних засобів і спричинило диспропорції у грошовій масі та їх знецінення і, в кінцевому рахунку, зростання цін.

2.6 Сучасний монетаризм

Кейнсіанська модель державного регулювання грошового обігу й економіки, що була панівною у грошово-кредитній політиці кінця 40-х - початку 70-х рр., не забезпечила подолання інфляції, а перебільшення в ній ролі прямих державних інвестицій і бюджетних методів регулювання кон'юнктури стали підставами реабілітації грошей на основі монетаризму як неокласичної кількісної теорії грошей.

Прихильники монетаризму, прогнозуючи зростання товарної маси на 1, 2, 3, 4,... відсотків, через політику додаткової емісії грошей обґрунтовували здатність держави підтримувати необхідну товарно-грошову рівновагу тривалий період часу. На цій основі М.Фрідмен

запропонував застосувати правило механічного приросту грошової маси щорічно в середньому на 4%, що охоплює вірогідні 3% приросту реального продукту і 1% зниження швидкості обігу грошей.

Проте, в чистому вигляді жодна країна монетаристськими постулатами не скористалася. Як правило, керівники грошово-кредитної політики зберігають за собою такі елементи кейнсіанської теорії, як свободу маневру та прийняття рішень залежно від особливостей ситуації і власного бажання.

2.7 Сучасний кейнсіансько-неокласичний синтез

Взаємопроникнення ідей двох напрямків і формування єдиного кейнсіансько-неокласичного синтезу як нового етапу в розвитку монетаристської теорії об'єктивно створили основи для взаємопроникнення ідей обох напрямків грошової теорії і формування кейнсіансько-неокласичного синтезу як нового етапу розвитку монетаристської теорії.

Провідні положення сучасного кейнсіансько-неокласичного синтезу наступні:

- кількість грошей у обігу (M) активно впливає на розвиток процесів у сфері реальної економіки на коротких інтервалах і на рівень цін (інфляцію) у довготермінових періодах. Помірну інфляцію визнано позитивним процесом розвитку реальної економіки, тому що центральні банки здатні за цих умов регулювати пропозицію грошей адекватно темпам інфляції;

- попередити, не допустити розкручування інфляційної спіралі легше, ніж потім з величезними втратами долати. На цій підставі кожній країні рекомендовано розробляти таку монетарну політику, яка б не допустила виходу інфляції з-під контролю;

- в процесі оперативного реагування на деякі непередбачувані події визнано за доцільне у сучасній грошово-кредитній політиці гнучко взаємодіяти у досягненні всіх цілей: довгострокових і короткострокових;

- сучасна грошово-кредитна політика держави в операціях на відкритому ринку, який найбільше впливає на рівень пропозиції грошей, спирається на монетаристські положення, а відсоткова політика, що більше пов'язана з інвестиційним процесом - на кейнсіанські.

ТЕМА 3. КРЕДИТ

3.1 Суть кредиту та класифікація кредиту

3.2 Способи захисту від кредитного ризику

3.3 Державний кредит

3.4 Міжнародний кредит

3.5 Лізинговий кредит

3.1 Суть кредиту та класифікація кредиту

Кредит виникає безпосередньо з потреб виробництва, внаслідок розвитку процесів обміну товарів.

Конкретною економічною основою, на якій з'являються і розвиваються кредитні відносини, виступає кругообіг капіталу. Кругообіг капіталу безперервний, але при цьому не виключаються коливання, приливи і відпливи грошових коштів, коливання потреб у ресурсах і джерелах їх покриття.

На базі нерівномірності кругообігів й обороту капіталу виникають відносини, які усувають невідповідність між часом виробництва і часом обігу, вирішують відносно протиріччя між тимчасовим накопиченням коштів та необхідністю їх використання в народному господарстві. Таким відношенням і є кредит, який став невід'ємним атрибутом товарного виробництва.

В умовах ринкової економіки кредит набуває загального характеру. Необхідність кредиту тісно пов'язана з особливостями кругообігів індивідуальних капіталів. Ще більшою мірою кредит необхідний для становлення нових підприємств малого та середнього бізнесу, впровадження нової техніки та технологій.

Отже, необхідність кредиту викликана існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність вільних коштів у суб'єктів економічних відносин та наявність поточних або майбутніх доходів у позичальників. Конкретні причини, що зумовлюють необхідність кредиту, - коливання потреби в обігових коштах суб'єктів ринку, а також виникнення потреби у створенні та відтворенні основного капіталу.

За своєю сутністю **кредит** - це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами ринку у зв'язку з передачею

один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, строковості, добровільності і платності.

Рушійним мотивом такого перерозподілу є отримання додаткового прибутку кожним із суб'єктів кредитних відносин.

Кредит:

- специфічний вид економічних відносин;
- ґрунтується на мобілізації і нагромадженні тимчасово вільних коштів і формуванні з них позикового капіталу;
- виступає у формі передачі кредитором певної суми капіталу у тимчасове користування позичальнику на умовах зворотності, строковості і платності.

Надання кредиту не є самоцільлю, а закономірно поєднано з його поверненням. **Зворотність кредиту** - це його основа.

Основні характеристики кредиту:

- зворотність
- строковість
- платність

Суть кредиту полягає в тому, що це рух вартості на засадах зворотності в інтересах реалізації суспільних потреб.

Кредит зв'язаний нерозривно з такими економічними категоріями як фінанси, виробництво, товар, товарообмін, гроші, ринок позикових капіталів, позиковий капітал, позиковий процент.

Особливості кредиту, що відрізняють його від інших економічних категорій:

- при наданні кредиту позичальник лише реалізує право тимчасового користування наданими коштами чи цінностями (об'єкт кредиту залишається у власності кредитора);
- суб'єкти кредиту можуть по чергово виступати як у ролі кредитора, так і в ролі позичальника;
- позичальник зобов'язаний пред'явити кредитору економічні та юридичні гарантії повернення боргу;
- повернення кредиту здійснюється позичальником, а у виключних випадках - третьою особою - гарантом, якщо позичальник неспроможний сам це зробити;
- конкретний термін повернення кредиту залежить від двох обставин: 1) особливостей кругообороту коштів у позичальника (на який термін необхідні кошти і коли він зможе погасити позику) та 2)

можливостей кредитора щодо терміну, на який він може надати кредит;

- характерною рисою кредиту є сплата процентів за користування ним. Формула руху позичковою капіталу в ринковій економіці має вигляд $\Gamma - \Gamma$. При цьому слід зауважити, що вартість зростає не в сфері обігу, а в сфері виробництва $\Gamma - T \dots B - T - \Gamma$;

- кредитні відносини реалізуються тоді, коли збігаються інтереси кредитора і позичальника відносно конкретних параметрів позики, в першу чергу її цільового призначення, забезпечення, терміну кредитування та величини позикового процента.

Характерні ознаки кредиту в ринковій економіці:

- позичальниками, як правило, виступають суб'єкти господарювання, а кредиторами - банківські установи;

- гроші, надані в позику, використовуються позичальником як капітал (на виробничі потреби);

- джерелом позикового процента є прибуток на позичені кошти;

- кредит використовується як механізм перерозподілу капіталів у суспільному виробництві та для вирівнювання норми прибутку.

Форми кредиту(визначаються залежно від об'єкту кредитних відносин):

- товарна

- грошова

У **товарній формі кредиту** виникають кредитні відносини між продавцями і покупцями, коли останні одержують товари чи послуги з відтермінуванням платежу - комерційний кредит, продаж товарів і надання послуг населенню в кредит тощо.

У **грошовій формі** здійснюється рух переважної частини позикового фонду країни, тому й переважна більшість позик надається і погашається грошима.

За суб'єктами кредитних відносин виділяють такі види кредиту:

- комерційний** – надається одним товаровиробником іншому у вигляді продажу товарів на виплат (з відтермінуванням платежу) і, як правило, оформляється векселем;

- банківський** - надається банками, як правило, у грошовій формі; банки можуть виступати не тільки кредиторами, але й позичальниками;

-державний – надається юридичними та фізичними особами державі (в особі центральних та місцевих органів влади); традиційна форма цього кредиту – випуск державних позик;

-міжнародний – надається позичкові капітали одних країн інших у тимчасове користування на засадах зворотності, строковості, платності. Суб'єктами міжнародного кредиту виступають банки, фірми, держави, міжнародні валютні-кредитні організації.

Провідним виду в ринковій економіці є банківський кредит. Система банківського кредитування базується на використанні ряду базових принципів кредитування.

Принципи кредитування – це визначальні правила поведінки банку і позичальника в процесі здійснення кредитних операцій.

Класифікація банківських кредитів

У банківській практиці існують найрізноманітніші різновиди кредитів, що надаються юридичним та фізичним особам, їх можна класифікувати за певними ознаками:

1. За призначенням і характером використання розрізняють позики для фінансування:

- інвестиційних проектів;
- комерційних контрактів (угод).

2. За цільовим спрямуванням кредит поділяють на виробничий та споживчий. Переважна частина кредитів використовується у сфері виробництва та реалізації сукупного суспільного продукту. Водночас населення теж одержує значну кредитну допомогу на споживчі цілі: поліпшення житлових умов, облаштування підсобного домашнього господарства, придбання товарів у кредит, а також на різні нагальні потреби.

3. За терміном користування кредити поділяються:

- на короткострокові – до одного року;
- середньострокові – до трьох років;
- довгострокові – понад три роки.

Банківські позики можуть використовуватися для формування як оборотного, так і основного капіталу. Кошти, необхідні для погашення позик, виданих на різні цілі, акумулюються також по-різному. Кошти, залучені для формування оборотного капіталу, звільняються після закінчення процесу його обороту, тобто, як правило, після реалізації продукції, і в позичальника з'являється можливість повернути кредит. Цей кругообіг не перевищує одного

року, тому позики, вкладені в оборотний капітал, належать до короткострокових. Якщо позика використовується на придбання обладнання, транспортних засобів та інших видів основних фондів, то кошти для її повернення будуть надходити протягом тривалого періоду експлуатації, що далеко виходить за межі одного року. У цьому разі потрібен довгостроковий кредит. Необхідно зазначити, що чим триваліший термін користування позикою, тим більший ризик, тим більша ймовірність того, що виникнуть непередбачені труднощі та клієнт не зможе повернути борг. Комерційний банк змушений обмежувати кредитну позицію у галузі середньо- і довгострокових операцій, щоб забезпечити необхідну ліквідність балансу. У сучасній структурі кредитних вкладів узагалі переважають короткотермінові кредити, що пов'язано з орієнтацією комерційних банків на одержання прибутку та розміщення коштів у межах коротких періодів через економічну нестабільність у країні.

4. За строками користування кредити розподіляються:

- **на строкові**, тобто кредити, надані на обумовлений у договорі строк. Характерна особливість строкових кредитів полягає у наявності чітко визначеного порядку їх використання і фіксованого терміну чи термінів погашення;

- **до запитання** - це кредити, що видаються на невизначений термін і погашаються на першу вимогу кредитора;

- **прострочені кредити** - це кредити, термін повернення яких, встановлений у кредитному договорі, закінчився, а борг іще не повернуто кредитором;

- **відстрочені або пролонговані кредити** - це кредити, стосовно яких на прохання позичальника банк прийняв рішення про перенесення на пізніший строк повернення боргу (продлонгацію).

5. За характером забезпечення;

- на забезпечені заставою;

- гарантовані;

- незабезпечені (бланкові).

Якщо кредити надаються під заставу, то вони називаються **забезпеченими**, або **ломбардними**, а якщо без застави – **незабезпеченими**, або **бланковими**. Переважна частина кредитів надається під різні форми забезпечення. Кредити, що видаються кредитором під гарантію (поручництво) третьої особи, називаються

гарантованими. Гарантією може бути аваль банку, банківський акцепт, страховий поліс, фінанси чи майно третьої особи.

6. За характером повернення:

- **з разовим поверненням позики.** За цим методом заборгованість треба повністю погасити в день, визначений у кредитному договорі, або достроково на бажання позичальника чи на вимогу кредитора (з попереднім повідомленням позичальника);

- **поступовим поверненням кредиту рівномірними внесками** (такий кредит ще називають «амортизаційним»).

За поступового повернення кредиту передбачається рівномірне часткове погашення боргу, пов'язане із надходженням виторгу від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) та інших доходів. Кредит погашається одночасно з останнім внеском. Кожен внесок складається з частки боргової суми і процента. У кредитному договорі може бути визначений умовний термін погашення кредиту. проте його конкретні строки встановлюються на підставі фактичної позичкової заборгованості, специфіки діяльності позичальника та його позиції на ринку;

- **поступовим поверненням кредиту періодичними внесками** (повітряна куля), погашення періодичними внесками передбачає погашення однаковими внесками якоїсь частини основного боргу протягом періоду кредитування і значної частини - після закінчення терміну дії кредитної угоди.

7. За характером і способом оплати процентів маємо кредити:

- **з фіксованою ставкою процента** (характерні для стабільної економіки). Для кредитів, які надаються на дуже короткий термін - не більше 2-3 місяців, частіше встановлюється фіксована ставка процента з можливістю збільшення її в разі пролонгації позики;

- **«плаваючого» ставкою процента** (надаються особливо часто за умов інфляції з метою зменшення ризику недоотримання прибутку або уникнення збитків у тривалому періоді);

- **дисконтні позики**, коли виплата процентів здійснюється в момент надання позики. Така схема виплати застосовується до особливо ненадійних кредиторів.

Ставки процента за кредит складаються з двох частин: **базової ставки і надбавки** (маржі банку), яка, власне, і є предметом угоди між позичальником і кредитором. У США за орієнтир беруть ставку

прайм-рейт», тобто ставку на незабезпечені кредити для першокласних позичальників. Ставки для решти позичальників визначаються як надбавки до неї. Економічні труднощі, яких зазнали у 30-90-х рр. країни Заходу, призвели до різких коливань ставок на грошових ринках. Так, у США ставка прайм-рейт зросла на початку 80-х рр. до 20% річних. Наприкінці 1990 р, вона знову впала до 10%. Різкі коливання процентних ставок негативно вплинули на готовність банків видавати середню- та довгострокові кредити.

На міжнародному ринку позичкових капіталів базовою ставної найчастіше вважається ЛІБОР - ставка з короткострокових кредитів на лондонському грошово-кредитному ринку, хоча загалом ціна міжнародного кредиту базується на процентних ставках самих країн-кредиторів. Маржа може коливатися від 0,1 до 2% річних і залежить від рівня ризику для банку щодо конкретної кредитної

міграції.

8. Залежно від кількості кредиторів розрізняють:

- **кредити, які надаються одним банком;**

- **консорціальні кредити**, що надаються консорціумом банків (пулом), у якому один із банків бере на себе роль менеджера, збирає з банків-учасників потрібну клієнтові суму ресурсів, укладає з ними кредитну угоду, надає позику та розподіляє проценти, отримуючи певну винагороду. Консорціальні кредити можуть надаватися позичальнику такими способами:

а) акумулюванням кредитних ресурсів у банку-менеджері з наступним наданням кредитів суб'єктам господарської діяльності;

б) гарантуванням загальної суми кредиту провідним банком або групою банків;

в) зміною гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумі;

- **паралельні кредити** надаються одному клієнту кількома банками на однакових (заздалегідь погоджених) договірних умовах.

У положенні Національного банку України «Про порядок формування і розміри страхового фонду комерційних банків» за мірою ризику кредити розподіляються на стандартні, задовільні, граничні, сумнівні та безнадійні, що підлягають списанню. Слід зазначити, що в економічній літературі немає єдиної думки щодо кількості та складу ознак класифікації видів кредиту. Наведені вище ознаки є орієнтовними. Слід також застерегти від помилки, що часто

трапляється в літературі та нормативних актах, коли змішуються поняття види кредиту» та форми кредиту».

3.2 Способи захисту від кредитного ризику

Кредитний ризик –це ризик не сплати позичальником кредиту основному боргу і відсотків за його використання. Звідси слід розуміти ймовірність. А точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів. Не дотримання прибутку чи збільшення витрат, в результаті здійснення певних фінансових операцій.

Способи захисту від кредитного ризику

Для кожного виду кредитної угоди характерні свої специфічні причини і фактори, що визначає ступінь ризику, передбачити які в повному обсязі не можливо. Тому успішна діяльність банку в області кредитування багато в чому залежить від класифікації службовців.

Розроблена система управління кредитними ризиками сама по собі не може прийняти рішення давати кредит чи ні, тому метою її являється надання допомоги службовцям Банку впевнитись, що рішення відносно кредиту є обґрунтованим.

Процес кредитування можна умовно розділити на декілька етапів, кожний з яких вносить свій вклад в якісні характеристики кредиту і визначає ступінь надійності і прибутковості для банку:

- розгляд заявки на отримання кредиту і інтерв'ю з клієнтом;
- вивчення кредитоспроможності клієнта і оцінка ризику по кредиту;
- підготовка і укладення кредитної угоди;
- контроль за виконання умов угоди і погашення кредиту.

На кожному з цих етапів спеціалісти банку максимально намагаються використовувати всі прийоми ризик – менеджменту, що дозволяє знизити ступінь кредитного ризику.

Найбільш розповсюдженими заходами, направленними на зниження кредитних ризиків, являються:

- проведення якісного кредитного аналізу;
- правильне структурування кредитної угоди;
- якісне документування кредиту;
- залучення достатнього і якісного забезпечення;
- моніторинг кредитів і оперативність при стягненні боргу;

- лімітування кредитів;
- диверсифікація ризиків;
- страхування кредитних операцій;
- с самострахування (визначення внутрішніх джерел покриття ризику, таких як власний капітал і резерви банку.
- проведення якісного кредитного аналізу

Можна твердо сказати, що якість приймаючих рішень цілком залежить від якості аналітичного обґрунтування рішень. Саме тому, слідуючи рекомендаціям західних спеціалістів, Банк зробив сучасну методологію проведення кредитного аналізу. Оцінка ризику в момент видачі кредиту, тобто коли має місто скрита фаза ризику, являється самим важливим етапом управління кредитним ризиком. Для більшості співробітників банку на протязі декількох років термін «кредитний аналіз» означає аналіз тільки фінансових документів припущеного позичальника. Це дуже важливий крок в прийнятті усвідомленого рішення про ризик при розгляді будь-якої кредитної заявки. Однак, необхідно враховувати, що фінансова інформація може виявитись не достатньо повною і достовірною, а службовець банку, який займається кредитуванням, повинен оцінити і зрозуміти, які політичні, юридичні, соціальні, економічні і екологічні фактори діють на бізнес компанії, розмір її прибутку, і кількість грошових коштів, які вона може заробити.

Система аналізу ризиків, яка використовується Банком по запропонованому кредиту об'єднує одночасну оцінку ризику позичальника и запропонованого до фінансування проекту.

Кредитний аналіз Банку розділений на декілька розділів:

- аналіз кредитоспроможності позичальника
- аналіз проекту (операції), запропонованого до фінансування
- оцінка забезпечення кредиту
- аналіз юридичних аспектів
- оцінка ризику, зв'язаного з наданням кредиту

Залучення достатнього і якісного забезпечення

Цей метод практично повністю гарантує банку повернення виданої суми і отримання процентів. При цьому важливим моментом являється той факт, що розмір забезпечення повинен покривати не тільки саму суму виданого кредиту, але і суму процентів по ньому. Однак всі пріоритети при захисту від кредитного ризику повинен

віддаватися не залученню достатнього забезпечення, призначеного для покриття збитків, а аналізу кредитоспроможності позичальника, направленою на недопущення цих збитків.

Банк в якості забезпечення кредиту розглядає наступні забезпечення:

- застава нерухомості;
- застава цілого майнового комплексу;
- застава обладнання;
- застава транспортних засобів;
- застава товару;
- застава майнових прав;
- поступка дебіторської заборгованості;
- поступка боргів;
- Цінні папери;
- Депозитні рахунки позичальника в банку;
- Гарантії платіжоспроможних підприємств;
- Банківські гарантії від прийнятих банків і др.

Страховання кредитних операцій

Страховання може використовуватися, як для захисту від кредитного ризику, так і для його мінімізації. Зменшення або усунення кредитного ризику здобувається за допомогою страхування кредитів. Страховання кредиту припускає повну передачу ризику його не повернення спеціалізованої страхової організації. Існує багато різних варіантів страхування кредитів, але всі витрати, зв'язані з їх здійсненням, як правило, відносяться на позичальника.

Страховання здійснюється на добровільній основі в двох формах:

- добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашений кредит;

- добровільне страхування ризику непогашення кредиту;

Моніторинг кредитів і оперативність при стягненні боргу

На протязі всього строку дії кредитного договору банк здійснює контроль за виконання позичальником умов договору, цільовим використанням кредиту, своєчасним і повним його погашенням. При цьому банк підтримує ділові контракти з позичальником, проводить перевірку стану сохрності заставленого майна. Окрім цього банк регулярно здійснює моніторинг фінансового стану позичальника.

На основі фінансових звітів, інспекцій і інших матеріалів кредитний інспектор проводить моніторинг:

- стан погашення кредиту;
- використання сум кредиту у відповідності до умов кредитного договору;
- відповідність умов надання кредиту;
- точності і своєчасності відображення інформації в кредитній базі даних;

- об'єктивних і суб'єктивних змін стану позичальника

Об'єктами моніторингового використання кредиту являється:

- запаси і дебіторська заборгованість;
- виконання комплексу ділових задач;
- виконання інвестиційних проектів, що включають будівництво споруд, модернізацію, купівлю і установку машин і обладнання.

Як додаток до моніторингу використання кредиту Банк здійснює моніторинг фінансового і ділового позичальника по засобам:

- постійного аналізу отриманих фінансових звітів;
 - постійного аналізу операцій на рахунку позичальника;
- періодичних відвідувань позичальника.

3.3 Державний кредит

В умовах розвинутих товарно-грошових відносин держава може залучати до покриття своїх витрат вільні фінансові ресурси господарських структур чи кошти населення.

Головним способом їхнього одержання є державний кредит. Він виражає відносини між державою і численними фізичними та юридичними особами з приводу формування додаткового грошового фонду в руках держави, поряд з бюджетом. При здійсненні кредитних операцій всередині країни держава звичайно є позичальником коштів, а населення, підприємства й організації - кредиторами. Проте й держава може виявитися у ролі кредитора. Таке явище зустрічається не тільки в сфері міждержавних відносин, але і у внутрішньому фінансовому житті, використовуючи казначейські кредити.

Особливість державного кредиту складається у зворотності, терміновості і платності наданих у борг коштів. Узяті в борг кошти надходять у розпорядження органів державної влади, перетворюючи

їх в додаткові фінансові ресурси. Джерелом погашення державних позик і виплати відсотків по них виступають ресурси бюджету.

Однак, налагодивши відносини по лінії державного кредиту, уряд не відмовляється від можливості мобілізації додаткового фінансового фонду і в умовах збалансованого бюджету. Це цілком виправданий крок, оскільки за рахунок засобів фонду державного кредиту можуть фінансуватися додаткові господарські і соціально-культурні програми, без очікування надходження звичайних коштів.

Проте в будь-якому випадку - і при бюджетному дефіциті, і при збалансованому бюджеті - позичкові кошти не можуть вважатися доходами держави і відображатись в дохідній частині бюджету. Кошти фонду державного кредиту повинні направлятися на покриття дефіциту чи додаткове фінансування урядових витрат, не впливаючи на розмір звичайних доходів державного бюджету. Недотримання цього може привести до серйозних негативних наслідків. Справа в тому, що усунення межі між поточними бюджетними доходами і позичковими коштами зменшує пильність уряду, спотворює представлення про реальні фінансові можливості. При цьому може відбуватися фінансування суспільних потреб при впевненості в повному фінансовому благополуччі, хоча фактично розвиток йде на дефіцитній основі і за рахунок майбутніх поколінь. Неминучим результатом такої практики буде розлад фінансової і грошово-кредитної системи.

Державний кредит представляє відносини вторинного розподілу вартості валового суспільного продукту і частини національного багатства. У сферу держкредитних відносин підпадає тільки частина доходів і грошових фондів, сформованих на стадії первинного розподілу. Звичайно ними є тимчасово вільні кошти населення, підприємств і організацій.

Формування додаткових фінансових ресурсів держави за рахунок вільних коштів - це одна сторона державних кредитних відносин. Другою стороною виступають фінансові зв'язки, обумовлені зворотністю і оплатністю коштів, додатково мобілізованих державою. Виплата доходів кредиторам забезпечується за рахунок бюджетних надходжень. При цьому інтереси платників податків не збігається з інтересами власників державних цінних паперів.

Доцільність використання державного кредиту для формування додаткових фінансових ресурсів держави і покриття бюджетного

дефіциту визначається значно меншими негативними наслідками для державних фінансів і грошового обігу країни в порівнянні з монетарними прийомами (наприклад, емісією грошей) балансування доходів і витрат уряду. Це досягається на основі переміщення попиту від фізичних і юридичних осіб до урядових структур без збільшення сукупного попиту і кількості грошей у обігу.

Можливість існування державного кредиту впливає з особливостей формування і часу використання доходів одержуваних фізичними і юридичними особами. В населення постійно утворюються тимчасово вільні кошти, насамперед у зв'язку з нерівномірним одержанням доходів, виплатою гонорарів, премій, відпускних, одержання спадщини і т.д. Аналогічні тенденції мають місце й у русі коштів підприємств і організацій. Великі тимчасові коливання в одержанні виторгу від реалізації продукції і послуг можуть мати місце в зв'язку з тривалістю виробничого циклу чи сезонністю виробництва. Тимчасово вільні фінансові ресурси в юридичних осіб можуть утворюватися у вигляді нерівномірності здійснення великих капітальних вкладень у виробництво і соціальну сферу. Тимчасово вільними можуть бути резервні фонди підприємств. З ростом ефективності суспільного виробництва збільшуються і можливості залучення коштів підприємств і організацій у сферу державного кредиту.

Відносини по лінії державного кредиту не можна плутати з банківським кредитом. Державний кредит як самостійна форма кредитних відносин відрізняється від банківського кредиту рядом особливостей: Потреба держави в кредиті. Виникає в держави при фінансових утрудненнях, необхідності врегулювати розрив між грошовою масою в обігу і товарними ресурсами. Державний кредит використовується, насамперед, на покриття бюджетного дефіциту. Умови угоди. Умовою угоди при державному кредиті, економічні інтереси учасників відособлені, тому потрібно забезпечити економічну зацікавленість кредиторам для добровільної передачі коштів у користування позичальника. Для цього держава бере на себе зобов'язання виплачувати кредиторам визначений доход. Винагорода кредиторів при державному кредиті виступає як стимул реалізації відособлених економічних інтересів кредиторів і позичальників. Цільове призначення. Державний кредит використовується глобально й опосередковує платежі товарного і нетоварного призначення.

Ресурси, що мобілізуються за допомогою державного кредиту, витрачаються державою відповідно за поточними потребами народного господарства і для фінансування надзвичайних витрат. Термін повернення позички. У державному кредиті такої регламентації немає. Відносини між учасниками будуються на добровільних засадах. Здатність збільшувати чи скорочувати грошову масу. Державний кредит завжди є засобом скорочення грошей у обігу.

Позичковий фонд, що виступає матеріальною основою банківського кредитування, використовується для надання позичкових коштів підприємствам і установам з метою забезпечення безперебійності і підвищення ефективності процесу розширеного відтворення. Кредити можуть одержувати і приватні особи. При державному кредиті відбувається формування додаткових фінансових ресурсів у руках політичної надбудови. Тому державний кредит виражає частину фінансових відносин суспільства. Ця обставина не допускає вільного поводження з позичковим фондом країни і залучення частини банківських ресурсів до фінансування урядових витрат.

Державний кредит може бути зовнішнім і внутрішнім. Основна частка державних витрат здійснюється в національній валюті, тому переважний розвиток одержує внутрішній державний кредит. Але широкий міжнародний поділ праці, обмін технологіями і науково-технічними ідеями, надання фінансової допомоги іноземним державам - усе це обумовлює інтенсивний розвиток міжнародного державного кредиту. У систему держкредитних відносин включається також і умовний державний кредит, коли держава виступає в ролі гаранта за кредити, надані іноземним позичальникам, місцевим органам влади, державним об'єднанням і т.д.

Функціонування державного кредиту веде до утворення державного боргу. Загальний державний борг представляє всю суму випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи нараховані відсотки, що повинні бути виплачені за цими зобов'язаннями. Поточний державний борг складають витрати по виплаті доходів кредиторам за всіма борговими зобов'язаннями держави і по погашенню зобов'язань, термін оплати яких уже настав.

Держава, широко використовуючи свої можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів з метою своєчасного фінансування бюджетних витрат, поступово накопичує заборгованість

як внутрішню, так і іноземним кредиторам. Це веде до росту державного боргу - внутрішнього і зовнішнього.

Державний борг є характеристикою результативності всіх зроблених держкредитних операцій. Його абсолютна величина, динаміка і темпи зміни відображають стан економіки і фінансів країни, ефективність функціонування державних структур. На стан державного боргу істотно впливають щорічні операції в сфері державного кредиту: одержання нових позик і умови їхнього надання, з одного боку, і розміри погашення й виплачуваних відсотків, з іншої.

Отже призначення державного кредиту виявляється в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіцитності державного бюджету додатково одержані фінансові ресурси направляються на покриття різниці між бюджетними витратами і доходами. При позитивному бюджетному сальдо, одержані за допомогою державного кредиту кошти, прямо використовуються для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може виступати важливим фактором прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Державний кредит є джерелом збільшення грошових доходів у власників цінних паперів і вкладників ощадбанків, що досягається за допомогою виплати відсотків і виграшів по державних позиках і внескам в ощадних установах. Це повною мірою відноситься і до юридичних осіб. Вкладаючи кошти в цінні папери держави, вони не тільки організують нагромадження коштів для проведення великих інвестицій у виробництво і соціальну сферу, але і можуть розраховувати на значний додаток до вкладених в позики коштів щорічно чи під час погашення облігацій позик.

У системі кредитних відносин державний кредит виступає в наступних формах :

- державні позики ;
- перетворення частини внесків населення в державні позики ;
- запозичення коштів загальнодержавного позичкового фонду ;
- казначейські позички ;
- гарантовані позики .

Найпоширенішою формою внутрішніх запозичень є позики. За їх допомогою мобілізуються тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб для фінансування потреб держави. Держава випускає і продає цінні папери, як правило, облігації. Вони мають номінальну вартість, за якою продаються й гасяться. З огляду на номінальну вартість облігацій виплачуються проценти. Державні позики можуть випускатися центральним урядом і місцевим органами та розповсюджуватися лише серед населення або лише серед юридичних осіб. Широке розповсюдження одержала практика випуску державних позик центральним урядом. Заборгованість місцевих органів влади є як правило, незначна.

Залежно від способу виплати доходу позики поділяють на: процентні. - За процентними позиками власники облігацій одержують твердий дохід у формі процента від номінальної вартості облігації. Виграшні. - При виграшних позиках увесь дохід власники облігацій одержують у формі виграшу. Дохід виплачується не за всіма облігаціями, а лише за тими, на які випав виграш. Безпроцентні (цільові). - Безпроцентні позики не передбачають виплату доходів, але гарантують одержання товару, на який не задовольняється попит на ринку. Вартість кожної випущеної облігації дорівнює ціні товару (легкового автомобіля, телевізора, холодильника тощо).

Безпрограшні. - Безпрограшні позики випускаються з умовою, що протягом строку дії позики виграшними будуть усі облігації.

Процентно-виграшні. - Умовами випуску процентно-виграшних позик передбачається виплата частини доходу по купонах, а іншої частини - у формі виграшів.

Місцеві органи влади можуть також проводити цільові позики на будівництво доріг або інші заходи, в яких зацікавлено населення регіону. Державні позики можуть бути облігаційними і безоблігаційними. Облігаційні позики супроводжуються емісією цінних паперів держави. Безоблігаційні позики оформляються підписанням угод, договорів, а також шляхом записів у боргових книгах і видачею особливих свідчень. В даний час безоблігаційні позики використовуються на міжурядовому рівні.

Облігація являє собою цінний папір, що символізує державне боргове зобов'язання і дає право її власнику по закінченню визначеного терміну одержати назад суму боргу і відсотки. Продаючи облігацію, держава зобов'язується повернути суму боргу у визначений

термін з відсотками чи виплачувати кредиторам доход протягом усього терміну користування позичковими коштами, а після закінчення терміну повернути і суму боргу. Іншим видом державних позик є казначейські зобов'язання, що відрізняються від облігацій цілями випуску, формою виплати доходу і вільним обігом. Кошти від продажу облігацій спрямовуються в бюджет, позабюджетні фонди чи на спеціальні цілі. Кошти від реалізації казначейських зобов'язань направляються тільки на поповнення бюджету. Доход від облігацій може бути виплачений у вигляді відсотків, вигахів чи не виплачуватися взагалі. По казначейських зобов'язаннях доход виплачується у вигляді відсотків. Облігації можуть бути з вільним чи обмеженим кругообігом.

По термінах погашення позики поділяються на:

- а) короткострокові позики - термін погашення до 1 року;
- б) середньострокові позики - термін погашення до 5 років;
- в) довгострокові позики - термін погашення більш 5 років.

По методу розміщення позики підрозділяють на:

- а) добровільні позики;
- б) позики розміщені по підписці;
- в) примусові позики.

Кожному методу розміщення позик відповідає свій спосіб реалізації. Облігації добровільних позик вільно продаються і купуються банківськими установами. Примусові позики поширюються серед кредиторів у силу постанови уряду, що передбачає строгу відповідальність за відхилення від покупки облігацій. Позики, розташовувані серед населення по підписці з розстрочко платежу, формально є добровільними. Однак їхня реалізація супроводжується такою масово-політичною компанією, що робить їх власне кажучи обов'язковими. Це можливо лише в умовах тоталітарного режиму. В даний час у нашій країні діють тільки добровільні позики.

У тісному зв'язку з державними позиками знаходиться і інша форма державного кредиту, функціонування якої здійснюється системою ощадних установ (банків, кас і т. ін.) і є важливим каналом формування фінансових ресурсів держави - застосування частини внесків населення в державні позики. На відміну від першої форми державного кредиту, коли фізичні і юридичні особи купують цінні папери за рахунок власних тимчасово вільних коштів, ощадні

установи дають кредит державі за рахунок позичкових коштів. Наявність посередника між державою і населенням в особі ощадних установ і надання позики останніми державі за рахунок позичкових коштів без відома реального власника (населення), дозволяє виділити ці відносини як особливу форму державного кредиту. Ця форма кредитування здійснюється через купівлю особливих цінних паперів (наприклад, казначейських ощадних сертифікатів) чи ринкових цінних паперів (облігацій, казначейських зобов'язань), а також оформлення безоблігаційних позик. Безоблігаційні позики є, власне кажучи, безстроковими. Вони оформляються державою не випуском цінних паперів, а шляхом безпосереднього обліку сум на рахунках відповідних установ і в книзі державного боргу. Терміни погашення таких позик заздалегідь не обумовлюються, але держава залишає за собою право викупу позики і зобов'язується виплачувати відсотки за весь період її дії. Очевидно, що відсоток по вкладах, що зберігається в ощадних установах, не може бути нижче офіційного рівня інфляції. Для більшої активізації ощадної справи відсоток, що нараховується, повинний перевищувати цей рівень з метою забезпечення одержання вкладником хоча б мінімального доходу. У нашій країні зараз це досягається на основі покупки Ощадбанком боргових зобов'язань держави.

3.4 Міжнародний кредит

Міжнародний кредит — це надання позичкових капіталів одних країн іншим у тимчасове користування на засадах повернення, платності та строковості. Кошти для міжнародного кредиту мобілізуються на міжнародному та національних ринках позичкових капіталів. Суб'єктами міжнародного кредиту виступають банки, фірми, держави, міжнародні валютно-кредитні організації. Об'єктом кредитування є передача кредитором товарних і валютних ресурсів у тимчасове розпорядження позичальника.

Міжнародний кредит функціонує в різноманітних формах. Залежно від того, хто є кредитором виділяють: фірмовий, банківський, урядовий. З точки зору об'єктів кредитування розрізняють фінансовий і комерційний міжнародний кредит.

Фірмовий (комерційний) кредит означає відстрочку платежу за продані товари в кредит. Кредитором виступає фірма — експортер, а позичальником — імпортер. З позиції позичальника фірмовий кредит є найменш зручним, оскільки сфера функціонування кредиту обмежена, а позичальник попадає у пряму комерційну залежність від кредитора.

Гнучкішою формою кредиту в міжнародних відносинах є банківський кредит, при якому одним із суб'єктів кредитних відносин виступає банк. Міжнародний банківський кредит за формою є фінансовим кредитом.

Фінансовий кредит — це надання кредитів у грошовій (валютній) формі. Фінансові кредити можуть надаватися у валютах країни-кредитора, країни-боржника, а також у третіх валютах або взагалі в декількох валютах, як це буває на європейському ринку, коли позика розміщується одночасно в кількох країнах. Однією з форм фінансових кредитів є облігаційні позики, які розміщуються іноземними позичальниками на міжнародному та національному ринках позичкового капіталу за допомогою банків. Крім того, міжнародні банки виконують гармонійні функції.

Урядовий кредит (міжурядові позики) — різновидність міжнародного кредиту, який надається однією країною іншій в товарній або грошовій формі, в рамках міжурядової угоди. В широкому розумінні до міжурядових позик належать кредити міжнародних валютно-кредитних організацій, які надаються через МВФ, групу МБРР, Європейський Інвестиційний банк та інші фінансово-кредитні інститути.

Для урядового кредиту характерним є те, що суб'єктами кредитних відносин виступають окремі держави, а об'єктом перерозподілу — їх національний доход. Звичайно, урядовий кредит надається на більш пільгових умовах, ніж приватний. Він може бути безпроцентним, пільговим, може надаватись у вигляді субсидій. Найчастіше урядовий кредит є цільовим для опанування конкретних проектів, програм економічного та соціального розвитку. Міжурядові позики виступають у формі інвестиційного кредиту, який використовується для фінансування капітальних вкладень. Він може направлятись на збалансування платежів між країнами.

У міжнародному обороті кредит виконує функцію нагромадження та перерозподілу позичкових капіталів між країнами для забезпечення потреб розширеного відтворення з метою отримання максимальних прибутків. Міжнародний кредит відіграє важливу роль зокрема:

- сприяє інтернаціоналізації виробництва та обміну;
- сприяє зміцненню міжнародних економічних зв'язків;
- підвищує економічну ефективність зовнішньої торгівлі, стимулює та прискорює ріст світового товарообороту;
- забезпечує безперервність міжнародних розрахунків та прискорює обіг коштів у міжнародному обороті;
- слугує методом регулювання платіжних балансів;
- посилює конкуренцію між країнами, оскільки використовується як знаряддя конкурентної боротьби за ринки збуту.

В Україну залучаються іноземні кредити для розв'язання проблем, що пов'язані з структурної перебудовою економіки, технічним переоснащенням і модернізацією виробничих процесів, а також для проведення конверсії і розвитку експортного потенціалу.

Міжнародні кредити залучаються на основі міжнародних угод, що заключаються між суб'єктами кредитних відносин. Для координації діяльності економічних агентів України з приводу залучення та цільового використання іноземних кредитів створено Валютно-кредитну раду при Кабінеті міністрів.

Протягом останніх років Україна заключила низку міжнародних угод про відкриття кредитних ліній з окремими державами під конкретні проекти і програми. Набула сталого характеру співпраця Національного банку України (головного агента Уряду) з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком і Європейським банком реконструкції та розвитку. У 1995 році було підписано угоду про кредит “стенд-бай” Україні з боку МВФ, опрацьовано декілька проектів реструктуризації та підтримки фінансового сектору, що реалізуються із Світовим банком починаючи з 1996 року. У 1996 році набула чинності керована НБУ кредитна лінія з ЄБРР на підтримку малого та середнього підприємництва шляхом переуступлення кредитів через ряд комерційних банків.

Розширились також двосторонні зв'язки з центральними банками ряду країн. Підписано угоди про співробітництво з

центральною банками Німеччини, Франції, Нідерландів, Китаю, Ірану. Триває співпраця з фінансовими установами США через Агентство міжнародного розвитку США.

Разом з тим зараз спостерігається різке зростання зовнішнього боргу держави та погіршення показників, що характеризують його обслуговування. Це можна пояснити за таких обставин:

по-перше, високими темпами зростає обсяг іноземних кредитів, що призводить до непомірного накопичення боргових зобов'язань перед іноземними кредиторами. Але така політика не завжди підкріплена потенційними фінансовими можливостями (внутрішніми джерелами) погашення зовнішнього боргу;

по-друге, ускладнюються умови використання кредитних ресурсів внаслідок внутрішньої економічної та соціальної нестабільності в країні, виникає недовіра окремих іноземних банків-кредиторів до кредитоспроможності позичальників. Низький економічний потенціал призвів до того, що кредитний рейтинг нашої країни значно понизився. Сьогодні Україна відноситься до груп країн з високим кредитним ризиком;

втретє, допускається неефективне використання кредитів економічними агентами країни-позичальника. Допускаються нерациональні схеми визначення потреби в іноземних ресурсах, їх мобілізації та наступному погашенні. В Україні серед економічних агентів панує так званий “економічний романтизм”, внаслідок чого були допущені оптимістичні прогнози розвитку економіки. Тому потенційні можливості були дещо переоцінені і залучено більше кредитів порівняно із реальною можливістю їх обслужити. Зараз наша держава змушена обслуговувати свій зовнішній борг у деякій мірі за рахунок кредитів МВФ. Але погашати кредити за рахунок нових кредитів — це ганебна практика. Можна застрягнути у “спіраль відсотків”; звалитися у “боргову яму”.

А тому, головними завданнями органів системи управління зовнішнім боргом полягають у здійсненні системного аналізу та контролю за ефективним використанням іноземних кредитів у відповідності з реальними можливостями країни обслужити свій зовнішній борг. Такий аналіз будь-якої держави розпочинається з вивчення сукупного розміру заборгованості, рівня заборгованості, на душу населення, обсяг нето-заборгованості. При цьому розглядається

динаміка, структура за строками, валютою та джерелами утворення зовнішньої заборгованості.

Потім аналізуються відносні показники, тобто абсолютні розміри заборгованості пов'язуються з показниками економічного розвитку країни. Наприклад, порівнюється сума зовнішнього боргу з обсягом ВВП або з обсягом експортних доходів тощо. Аналіз показує, яка частка експортних надходжень направлена на погашення боргу, тобто скільки років орієнтовано знадобиться для погашення зовнішньої заборгованості.

Серед розмаїття показників головним є норма обслуговування боргу. Вона виводиться як відношення суми платежів за обслуговування зовнішньої заборгованості (сплата відсотків та погашення капітальної суми боргу) до загального обсягу експорту. Цей показник засвідчує, яка частка валютної виручки вилучається на певний період із економічного обороту країни і не може бути використана ні з метою нагромадження, ні споживання.

При аналізі міжнародної валютної ліквідності в розрахунок приймаються стан і тенденції платіжного балансу, співвідношення валютних резервів та обсягу імпорту і багато інших показників.

3.5 Лізинговий кредит

Лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Об'єктом лізингу є рухоме майно (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка тощо) та нерухоме майно (будинки, споруди, система телекомунікацій тощо).

Лізингова послуга виникає так. На прохання клієнта банк зауповує за власні гроші певне майно і бере на себе практично всі зобов'язання власника, включаючи відповідальність за збереження майна, внесення страхових платежів, оплату майнових податків.

Клієнт на прохання якого було куплене майно, укладає з банком строковий договір оренди, в котрому визначаються, поряд з іншими умовами, розмір орендної плати і періодичність її внеску. Орендна плата складається з двох величин: вартості майна і комісійної винагороди за лізингові послуги, що дорівнює відсотку за кредит.

Прибуток банку від лізингових операцій складається з лізингового відсотка і залишкової вартості майна до моменту закінчення строку оренди; податкових пільг, зв'язаних з інвестуванням в устаткування.

Відсоткова плата за лізингову послугу нижча від позичкового відсотка, тому клієнту вигідніше користуватись лізингом, ніж брати грошову позику для купівлі коштовного обладнання. За економічної кризи більшість підприємств України неспроможна власними коштами здійснювати технічне оновлення виробництва. Відтак виникає об'єктивна необхідність розвитку лізингового бізнесу, що уможливорює залучення приватних інвестицій для фінансової підтримки підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу.

Термін "лізинг" походить від англійського дієслова "to lease", що означає "брати в оренду".

Будь-яка лізингова операція має фінансовий (кредитний) характер. Власник майна (лізингодавець) надає користувачу (лізингоодержувачу) фінансову послугу: він купує майно у власність і за рахунок періодичних внесків лізингоодержувача покриває його повну вартість та отримує певний прибуток у вигляді лізингової маржі.

В економічному розумінні лізинг - це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем лізингоодержувачу. Суб'єктами кредитних відносин тут виступають: у ролі кредитора - лізингодавець, позичальника - лізингоодержувач.

З економічного погляду лізинг має певну схожість з банківським кредитом, який надається на придбання основних фондів. Кредитні та лізингові відносини між позичальником (лізингоодержувачем) та кредитором (лізингодавцем) будуються на умовах терміновості, оплати, повернення, матеріального забезпечення (застави).

Разом з тим між банківським кредитом та лізингом є певні відмінності.

Сутність лізингу проявляється у його функціях:

- фінансовій;
- виробничій;
- збутовій.

Фінансова функція полягає:

- у звільненні підприємства від одномоментної повної оплати придбаних основних фондів та наданні їх на умовах довгострокового кредиту;
- у використанні підприємством податкових та амортизаційних пільг.

Оскільки орендну плату зараховують до складу валових витрат, то відповідним чином зменшується оподатковуваний прибуток підприємства.

Застосування механізму прискореної амортизації сприяє не тільки зменшенню оподатковуваного прибутку в лізингоодержувача, а й прискоренню технічного оновлення виробництва.

Виробнича функція полягає в оперативному вирішенні проблеми переоснащення виробництва не через купівлю машин та обладнання, а через їх тимчасове використання на умовах лізингу. Це ефективний засіб для забезпечення доступу підприємств до нових технологій та техніки.

Збутова функція полягає в розширенні кола споживачів та освоєнні нових сегментів ринку за рахунок залучення насамперед тих підприємств, що неспроможні відразу придбати те чи інше майно.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме майно, що його можна віднести до основних фондів, яке не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень на передачу в лізинг (оренду).

До об'єктів лізингу належать:

- машини та обладнання;
- засоби обчислювальної техніки;
- транспортні засоби;
- виробничі будівлі та споруди;
- інші основні фонди.

Не можуть бути об'єктами лізингу:

- об'єкти оренди державного майна, крім окремого, індивідуально визначеного майна державних підприємств;
- земельні ділянки та інші природні об'єкти.

Класичному лізингу притаманний тристоронній характер взаємовідносин: лізингодавець, лізингоодержувач, постачальник.

Лізингодавець - суб'єкт підприємницької діяльності, у тім числі банківська (небанківська) фінансова установа, яка передає в користування об'єкти лізингу згідно з договором.

Лізингоодержувач - суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує в користування об'єкти лізингу за договором.

Постачальник лізингового майна - суб'єкт підприємницької діяльності, який виготовляє машини, обладнання тощо і (або) передає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Лізингодавцями можуть бути:

- лізингові компанії;
- комерційні банки;
- філії, підрозділи підприємств-виробників обладнання;
- державні й місцеві органи (комітети з управління майном; відділи постачання).

Лізингоодержувачі - це:

- юридичні особи, зайняті виробництвом тієї чи іншої продукції;
- фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю.

До категорії продавців майна належать:

- виробники машин та обладнання;
- оптово-збутові організації;
- торгові фірми;
- власники майна та інші учасники угоди.

Крім основних учасників, у лізинговому бізнесі беруть участь посередники, тобто особи, що репрезентують економічні інтереси як продавців, так і покупців об'єктів лізингу. До таких належать:

- страхові компанії;
- брокерсько-дилерські фірми;
- сервісні центри з обслуговування машин та устаткування;
- інші посередники.

Залучення посередників у лізинговий бізнес приводить до скорочення терміну оборотності капіталу, унаслідок чого підвищується дохідність виробництва.

Взаємодію між учасниками лізингового бізнесу показано на рис.16.1.

Для кожного із учасників лізингової діяльності цей вид підприємницької діяльності має певні переваги.

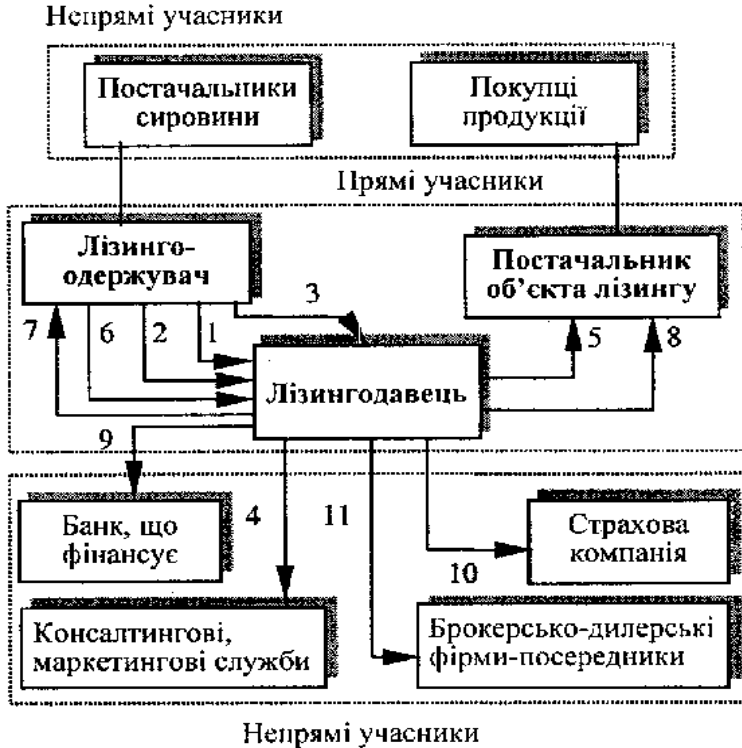

Рисунок 3.1 – Взаємодія між учасниками лізингового бізнесу

Для продавця майна лізинг є зручним засобом вирішення не тільки виробничо-технічних, а й фінансових проблем. Наприклад, за умов надвиробництва лізинг виступає як дійовий інструмент відшкодування вкладеного капіталу, оскільки оплата продукції підприємства здійснюється відразу після підписання угоди.

Таким чином, скорочується можливість "заморожування" капіталу підприємства у вигляді залишку готової продукції на складі. Більше того, підприємство-постачальник позбавлене необхідності використовувати комерційний кредит.

Підприємство - лізингоодержувач також: здобуває дуже суттєві переваги:

–лізинг дає змогу на 100% фінансувати придбання основних фондів на відміну від банківського кредиту, де фінансовими ресурсами забезпечується тільки 60-70% їхньої вартості;

– підприємству простіше отримати майно в лізинг, ніж позику на його придбання; лізингове майно виступає як застава, право власності на нього належить лізингодавцю;

– лізинг дає підприємству більше можливостей для маневрування під час виплати лізингових платежів, оскільки останні здійснюються підприємством, як правило, після отримання виручки від реалізації продукції, що її вироблено на обладнанні, узятому в лізинг;

– зменшується ризик морального старіння обладнання, тому що підприємство бере його не у власність, а в оренду: відтак розширюються можливості оперативного оновлення застарілої техніки без залучення власного капіталу на його фінансування;

– лізингове майно не зараховується на баланс підприємства, що підвищує ліквідність суб'єкта господарювання та його можливість отримати банківський кредит;

– лізингові платежі включають до складу валових витрат, що зменшує оподатковуваний прибуток підприємства-лізингоотримувача;

– зменшується ризик виробництва нової продукції, оскільки за недостатнього попиту на неї підприємство може повернути об'єкт лізингу безпосередньо лізингодавцю;

– досягається ефект фінансового стимулювання, оскільки щорічні фінансові вигоди перевищують розмір відсотків за банківський кредит.

Поряд з перевагами лізинг має певні недоліки:

– вартість лізингу для лізингоодержувача вища на суму лізингової маржі, ніж вартість звичайної позики;

– складання лізингової угоди потребує тривалого часу та складнішої організації, ніж складання угоди про звичайну банківську позику;

– лізингодавець бере на себе ризик можливого морального старіння основних фондів та неповного і несвоєчасного отримання лізингових платежів.

Підприємство, що прагне отримати основні фонди на умовах кредиту-оренди, має пройти лізинговий процес, який складається з таких етапів:

– підготовка та обґрунтування лізингового проекту;

– юридичне оформлення лізингової угоди;

- виплата лізингових платежів;
- повернення об'єкта лізингу або викуп його за залишковою вартістю.

Механізм укладання та реалізації лізингової угоди зображено на рис. 16.2.

Підприємство подає до лізингової компанії чи банку: заяву, економічне обґрунтування лізингової угоди (бізнес-план), нотаріально засвідчені копії установчих документів, бухгалтерський баланс за останній рік або квартал та інші документи на вимогу лізингодавця. Лізингодавець здійснює оцінку платоспроможності підприємства (лізингоодержувача) за схемою, що її прийнято для аналізу банком кредитоспроможності своїх клієнтів. У зв'язку з тим, що лізингова операція має довгостроковий характер, лізингодавця цікавить, насамперед, не поточний, а перспективний фінансовий стан підприємства-лізингоодержувача. Після позитивного висновку щодо платоспроможності лізингоодержувача й ефективності лізингового проекту лізингодавець направляє постачальнику замовлення-наряд на придбання об'єкта лізингу. Між підприємством-постачальником та лізинговою компанією укладається договір купівлі-продажу основних фондів, які передаються в лізинг підприємству-лізингоодержувачу.

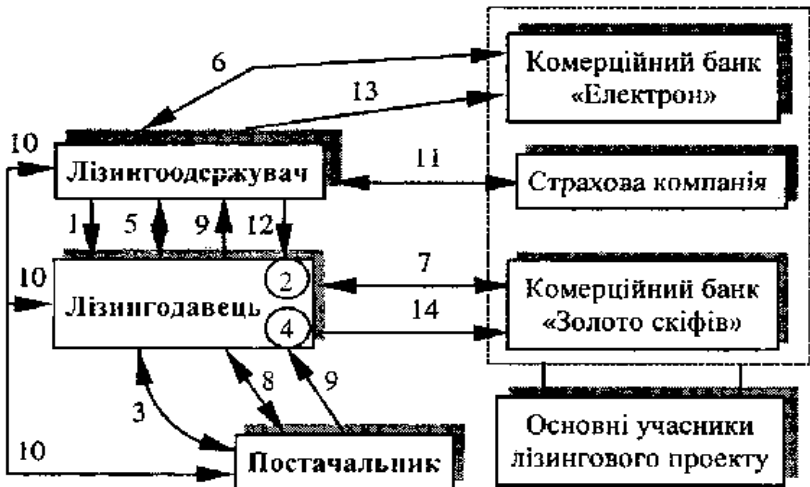

Рисунок 3.2 - Механізм укладання та реалізації лізингової угоди

Майно передається в лізинг тільки після укладання лізингоодержувачем договору страхування об'єкта лізингу на користь лізингодавця.

Лізингоодержувач зобов'язаний забезпечити підтримування в належному стані лізингового майна, а також здійснювати виплати відповідних лізингових платежів.

До складу лізингових платежів включають:

- суму відшкодування вартості об'єкта лізингу, що амортизується, на строк, за який вноситься лізинговий платіж;
- суму, що сплачується лізингодавцю як відсоток для придбання майна згідно з договором лізингу;
- платіж-винагорода лізингодавцю за отримане в лізинг майно;
- відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем;
- інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Приклад .

Лізингодавець передає обладнання підприємству-лізингоотримувачу терміном на 5 років на умовах фінансового лізингу. Вартість обладнання становить 100000 грн. Для фінансування угоди лізингодавець залучає банківський кредит на 5 років у сумі 100000 грн. під 30% річних із щорічним погашенням відсотків та основної суми боргу (при цьому відсотки нараховуються на непогашену суму боргу). Лізингові платежі згідно з чинним законодавством України не оподатковуються ПДВ. Річна норма амортизації - 20%, розмір щорічної маржі лізингодавця - 3%, щорічного страхового платежу - 2%. Періодичність виплати лізингових платежів - щорічна.

На основі цих вихідних даних лізингодавець для підприємства-лізингоотримувача складає графік лізингових платежів.

Виплата лізингових платежів здійснюється згідно з графіком, погодженим з обома сторонами.

Підприємство-лізингоодержувач перестає сплачувати лізингові платежі після закінчення терміну чинності лізингової угоди. Лізингоодержувач при цьому має право:

- повернути обладнання лізингодавцю;
- поновити або укласти нову лізингову угоду;
- придбати обладнання за залишковою вартістю.

Спосіб подальшого використання лізингового майна залежить від напрямків інвестиційної стратегії підприємства.

Лізинг-кредит сприяє активізації інвестицій приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшенню фінансового стану товаровиробників, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

ТЕМА 4. КРЕДИТНІ СИСТЕМИ

Кредитна система – це сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини. Кредитні відносини виникають з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, держави і населення та використання цих коштів на умовах повернення і платності для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства.

Кредитна система складається з декількох ланок, кожна з яких виконує специфічні функції з акумуляції та розподілу грошових коштів. Розподіл функцій між ланками кредитної системи об'єктивно зумовлений відмінностями в методах і засобах діяльності та різним значенням в процесі відтворення капіталу.

Організаційна структура кредитної системи характеризується різноманітністю кредитних установ, які поділяються на три групи:

- центральний банк;
- банківський сектор ;
- спеціалізовані кредитні установи.

Як правило, кредитна система має трьохрівневу структуру (хоча існують відхилення від такої практики): центральний банк, банківські установи та небанківські кредитно-фінансові інститути.

До банківських установ відносять: комерційні банки, інвестиційні банки, ощадні банки, іпотечні банки, земельні банки, поштово-чекові банки, торгові банки.

Представниками небанківських кредитно-фінансових інститутів є:

- інвестиційні компанії,
- страхові компанії,
- ощадно-кредитні асоціації та кредитні спілки,

– пенсійні та інші фонди.

Кредитна структура різних держав неоднакова і відображає, зокрема, стан економіки країни на тому чи іншому етапі її розвитку. Так, кредитна система промислово розвинутих країн характеризується широкою розгалуженістю, наявністю великих універсальних банків, спеціалізацією дочірніх підрозділів банків на окремих видах операцій.

Незважаючи на значні відмінності побудови кредитних систем в різних країнах, можна виділити спільні їх риси:

– ядро будь-якої кредитної системи – центральний банк, як головний орган уряду з аналізу фінансового стану, вироблення та організації грошово-кредитної політики держави;

– державні фінансові органи, що разом з центральним банком виконують регулюючі функції в сфері фінансів;

– фінансові посередники різних типів.

Сучасна кредитна система – це сукупність кредитно-фінансових інститутів, що діють на ринку позикових капіталів і здійснюють акумуляцію та мобілізацію грошового капіталу. Через кредитну систему реалізується сутність та функції кредиту. Тому кредитна система включає в себе два основних поняття:

– сукупність кредитно-розрахункових і платіжних відносин, які базуються на певних формах і методах кредитування. Вони пов'язані з рухом позикового капіталу у формі різноманітних форм і видів кредиту;

– сукупність кредитно-фінансових інститутів, які акумулюють вільні грошові кошти і направляють їх господарюючим суб'єктам, населенню, уряду.

Слід враховувати, що кредитна система функціонує через кредитний механізм. Він представляє собою, по-перше, систему зв'язків з мобілізації та акумуляції грошового капіталу між кредитними інститутами і секторами економіки; по-друге, відносини, пов'язані з перерозподілом капіталу між кредитно-фінансовими установами в межах ринку позикових капіталів; по-третє, відносини між кредитними інститутами та іноземними клієнтами.

Отже, сучасна кредитна система забезпечує умови для розвитку науково-технічного прогресу, зростання виробництва, нагромадження капіталу, підтримки високої норми народногосподарського накопичення. Кредитна система сприяє вирішенню проблеми

реалізації товарів та послуг на ринку, поглибленню соціальної та майнової диференціації між різними верствами населення.

В Україні кредитна система перебуває у стадії перебудови відповідно до потреб ринкової економіки і складається з НБУ, комерційних банків та системи фінансових посередників (інвестиційні фонди та компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди). Найбільш активними і потужними у системі кредитно-фінансових інститутів України є комерційні банки.

ТЕМА 5. ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ

- 5.1 *Загальна характеристика центральних банків*
- 5.2 *Функції центральних банків*
- 5.3 *Національний банк України та його функції*

5.1 Загальна характеристика центральних банків

Головною ланкою банківської та кредитної системи будь-якої держави є центральний банк.

Перший національний банк — шведський "Ріксбанк" — був заснований в 1668 р. на межі переходу від феодалізму до капіталізму. В 1694 р. був заснований Банк Англії. Але ці банки не володіли правом на емісію грошових знаків і їх функції відрізнялись від функцій сучасних центральних банків. Так наприклад, Банк Англії спочатку повинен був фінансувати торгівлю та промисловість, а Банк Нідерландів — внутрішню та зовнішню торгівлю. Центральні банки в їх сучасному вигляді виникли в XIX ст. В сучасних умовах практично в усіх країнах світу існують центральні банки, але між ними є вагомі відмінності, обумовлені особливостями політичного та фінансово-економічного розвитку країн.

Серед різноманітних функцій центральних банків потрібно виділити основні, без яких неможливе виконання головної мети центрального банку - збереження стабільності національної грошової одиниці; та додаткові, що відповідають рішенням цього завдання.

5.2 Функції центральних банків

Основні функції, що здійснюються всіма без винятку центральними банками, поділяються на регулюючі, контрольні та обслуговуючі. До регулюючих функцій відносять:

- управління сукупним грошовим оборотом;
- регулювання грошово-кредитної сфери;
- регулювання попиту та пропозиції на кредит. Під контрольними функціями розуміють:
 - здійснення контролю за функціонуванням кредитно-банківської системи;
 - проведення валютного контролю. Обслуговуючі функції здійснюються при:
 - організації платіжно-розрахункових відносин комерційних банків;
 - кредитуванні банківських установ та уряду;
 - виконанні центральним банком ролі фінансовою агента уряду.

Важливою є регулююча функція, яка притаманна всім без винятку центральним банкам, і включає розробку та проведення грошово-кредитної політики.

Розробка та проведення грошово-кредитної політики включає в себе:

- визначення напрямків розвитку грошово-кредитної політики;
- вибір основних інструментів грошово-кредитної політики;
- створення та впровадження статистичної бази даних по грошовій масі, кредитах та заощадженнях;
- проведення аналізу і досліджень з проблем економіки та грошово-кредитної сфери даної країни або інших держав, які створюють основу грошово-кредитної політики;
- складання грошових програм та контроль за їх виконанням.

Не менш важливою регулюючою функцією центрального банку є регулювання попиту та пропозиції на кредит та іноземну валюту, що здійснюється за допомогою проведення інтервенцій на грошовому та валютному ринках. З метою кредитної експансії, центральні банки застосовують заходи по зниженню рівня ліквідності кредитно-банківських інститутів, а при кредитній експансії застосовують протилежні дії. Аналогічне значення мають валютні інтервенції.

Контроль за функціонуванням кредитно-банківської системи — одна з основних функцій центрального банку, яка обумовлена необхідністю підтримання стабільності цієї системи, оскільки довіра до національної грошової одиниці припускає наявність стійких та ефективно працюючих кредитно-банківських інститутів.

Не менш важливою контрольною функцією центрального банку є здійснення валютного контролю та валютного регулювання.

Центральні банки — це органи державного регулювання економіки, яким надано монопольне право випуску банкнот, регулювання грошового обігу, кредиту, валютного курсу, зберігання золотовалютних резервів. Центральний банк є "банком банків", фінансовим агентом уряду при обслуговуванні державного бюджету.

5.3 Національний банк України та його функції

В Україні центральним банком є Національний банк України (НБУ). Він представляє собою перший рівень банківської системи. НБУ створений згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" і діє на підставі Закону "Про Національний банк України". Як центральний банк НБУ виконує такі основні функції:

- емісія грошей та організація їх обігу;
- є кредитором останньої інстанції для комерційних банків;
- організація розрахунків між банками;
- обслуговування державного боргу країни;
- проведення операцій на ринку державних цінних паперів та валютному ринку;
- видача комерційним банкам ліцензій на здійснення банківських операцій та операцій з іноземною валютою;
- контроль за діяльністю комерційних банків.

Він виконує традиційні функції, характерні для центрального банку держави: є емісійним і розрахунковим центром держави, «банком банків» і банкіром уряду. Він здійснює регулювання і контроль за кредитно-фінансовою системою країни в цілому.

Національному банку надане монопольне право на випуск грошей у обіг. У той час як Казначейство Міністерства фінансів України не має права емісії грошей і здійснює фінансування державних витрат у межах доходів, що надійшли, у бюджет, а також

отриманих кредитів. Цим самим забезпечується кредитна основа сукупного грошового обігу України.

НБУ встановлює правила і проводить реєстрацію комерційних банків, видає ліцензії на проведення валютних операцій, здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків на території України. Як банк банків він веде рахунки комерційних банків, здійснює їхнє розрахунково-касове обслуговування, надає кредити комерційним банкам, установлює правила функціонування міжбанківського кредитного ринку в Україні. НБУ організує касове виконання бюджету банківською системою України, надає кредити уряду. На нього покладене виконання операцій по розміщенню державних цінних паперів, обслуговуванню внутрішнього державного боргу.

Крім того, на Національний банк покладене виконання операцій, зв'язаних з функціонуванням валютного ринку України. Він, за узгодженням з Кабінетом міністрів, встановлює офіційний курс національної грошової одиниці, створює валютні резерви, організує операції з монетарними металами.

ТЕМА 6. КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

- 6.1 *Класифікація і характеристика комерційних банків*
- 6.2 *Операції комерційних банків*
- 6.3 *Доходи, видатки і ліквідність активів комерційних банків*

6.1 Класифікація і характеристика комерційних банків

Банк – установа, що акумулює грошові кошти і заощадження та здійснює кредитно-розрахункові та інші операції.

За формою власності розрізняють акціонерні, неакціонерні, кооперативні, муніципальні, комунальні, державні та змішані, міждержавні (міжнародні) банки.

За терміном надання кредитів – банки короткострокового, середньо - та довгострокового кредитування.

За національною належністю – національні та іноземні банки.

За функціями та характером діяльності виділяють депозитні, універсальні та спеціалізовані банківські установи.

Депозитні банки – банки, які здійснюють кредитно-розрахункові та довірчі операції за рахунок залучених депозитів. Депозитними банками називають комерційні банки, які уповноважені приймати вклади населення.

Універсальні банки – кредитні установи, що здійснюють всі основні види банківських операцій: депозитні, кредитні, розрахункові, фондові, довірчі та інші. Універсальними є комерційні банки Німеччини, Швейцарії, Австрії та інших країн.

Спеціалізовані банки – банки, що спеціалізуються на кредитуванні певної галузі економіки або господарської діяльності чи групи населення або ж формах залучення коштів у вклади; характеризуються вузькою спеціалізацією. До категорії спеціалізованих банків включена велика кількість видів інститутів, функції та назви яких, а також обсяги і види операцій, роль в економіці різноманітні в різних країнах.

Важлива економічна роль банків суттєво розширила сферу їх діяльності. Вони виконують наступні основні функції:

- мобілізація тимчасово вільних грошових коштів і перетворення їх в капітал;
- кредитування підприємств, держави та населення;
- випуск кредитних засобів обігу (кредитних грошей);
- здійснення розрахунків та платежів в господарстві;
- емісійно-засновницька діяльність;
- консультування, надання економічної та фінансової інформації.

В останні роки зростає попит на кредит. Підприємствам необхідні додаткові грошові кошти для оновлення капіталу і розширення виробничих потужностей. Для задоволення попиту з боку підприємств комерційні банки розробляють нові форми кредитування, удосконалюють його механізм.

6.2 Операції комерційних банків

Різнноманітні операції комерційних банків поділяються на наступні види; пасивні, активні, акцентні, розрахункові, факторингове, лізингові, трастові, торгово-комісійні. Розглянемо їх окремо.

Пасивні операції — це операції, за допомогою яких банки утворюють свої ресурси (пасиви). Пасиви банків складаються з їхніх власних капіталів і притягнутих засобів.

Притягнуті засоби комерційних банків складаються в основному з внесків юридичних і фізичних осіб.

Активні операції — це операції, за допомогою яких банки пускають в обіг свої ресурси з метою одержання прибутку. Їх можна розділити на двох груп: операції, зв'язані з наданням позичок, і з інвестиціями в цінні папери. Позички класифікують за багатьма ознаками: умовам повернення і термінам, на які вони надаються, характеру забезпечення, методам надання і цільовому призначенню. За умовами повернення позички поділяються на термінові і безстрокові.

Акцептні операції. У тісному зв'язку з кредитними операціями комерційних банків знаходяться акцептні, зв'язані з акцептом комерційних векселів. Акцепт означає згода боржника платити по виставленому на нього кредитором векселю. Ця згода оформляється у виді напису на лицьовій стороні векселя слова «акцептована», дати і підписи акцепту.

Акцептом векселя банк гарантує його плату і тим самим додає йому велику мобільність як засобу звертання і платежу

Розрахункові операції. Розрахункові операції зв'язані з функцією банку як посередника в розрахунках.

Переводні операції — це операції по переводу банком грошей, внесених наявними чи списаних з поточного рахунка клієнта, у своє чи відділення банк-кореспондент (усередині чи країни за кордоном), де їх може одержати сам чи клієнт обличчя, якому адресований переказ. При переказі грошей клієнту видається чи чек грошовий акредитив. При телеграфному переказі банк видає клієнту квитанцію на суму прийнятих до переказу грошей і сповіщає по телеграфі своє чи відділення банк-кореспондент, яка сума повинна бути виплачена. Чи кореспондент відділення банку по чи телефоні телеграфом повідомляє одержувачу грошей про надходження на його користь переводу.

Факторингові операції. Факторинг — це різновид розрахункових операцій, що сполучається з кредитуванням оборотного капіталу клієнта, шляхом переуступки клієнтом-постачальником банку неоплачених платіжних вимог, рахунків-

фактур (від лат. *factura* — обробка) за поставлені товари, виконані роботи і зроблені послуги і відповідно права одержання платежу по них, тобто шляхом інкасування дебіторської заборгованості клієнта (одержання засобів по платіжних документах). У цьому випадку, банк стає власником неоплачених платіжних вимог і бере на себе ризик їхньої несплати, хоча кредитоспроможність боржників попередньо перевіряється. Відповідно до договору він зобов'язується оплатити суму переуступлених йому платіжних вимог поза залежністю від того, чи оплат свої борги контрагенти постачальника. Унаслідок цього постачальник знає точну дату оплати своїх платіжних вимог і може планувати здійснення своїх платежів. Завдяки факторингу досягається прискорення оборотності засобів у розрахунках.

Лізингові операції. Лізинг (від англ. *lease* — оренда) — це складна торгово-фінансова угода, при якій лізингова форма, тобто орендодавець, відповідно до побажань і спеціалізації орендаря купує у виробника визначене майно і здає його в оренду. Лізингові фірми часто виступають чи філіями дочірніми підприємствами великих компаній і банків. Число їхніх операцій останнім часом швидко збільшується.

Трастові операції. Довірчі (трастові) операції — це операції, при виконанні яких банк є довіреною особою. В якості довіритель виступають окремі фізичні особи і корпорації, а також навчальні, релігійні, благодійні й інші заклади. Для окремих лиць на довірчих початках банки керують нерухомим майном, цінними паперами і грошовим капіталом. Прийняті для керування цінні папери банк може продати з метою придбання більш прибуткових паперів. При передачі банку грошових капіталів довіритель може наказати сферу їхнього приміщення. Якщо таких указівок ні, банк за своїм розсудом пускає їх в оборот. Часто банки на основі заповіту померлого чи, якщо немає заповіту, то за рішенням суду здійснюють операції по розділі майна між його спадкоємцями відповідно до існуючого законодавства. Якщо при цьому в числі спадкоємців є неповнолітні, він може залишитися опікуном таких спадкоємців.

Торгово-комісійні операції. Торгово-комісійні операції — це операції, зв'язані з покупкою і продажем цінних паперів і дорогоцінних металів для клієнтів. Банки беруть активну участь у розміщенні облігацій державних позик. Здобуваючи облігації у держави, вони потім розміщують їх на фондовому ринку між

фінансово-кредитними установами і приватними особами. Крім того, вони здійснюють великі обороти з акціями й облігаціями акціонерних підприємств, продаючи їх з доручення одних клієнтів і купуючи для інших.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Гроші та кредит: Підручник / За заг. ред. М. І. Савлука. - К.: КНЕУ, 2006. — 501 с.
2. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія), - К.: КНЕУ, 2007
3. Фінанси (теоретичні основи) під ред.. М.В. Грідиною, В.Б. Захожая, -К.: МАУП, 2007
4. Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. та інші Теорія фінансів під редакцією О.Д. Василика – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с
5. В.Є. Леонтьев, Н.П. Радковская Фінанси Деньги Кредит и банки – Санкт- Петербург.: Знание, - 2008.
6. Фінанси: Навч. посібник / О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова, В.І. Оспіщев та інші - К.: Знання, 2006. – 415 с.

Додаткова література

1. Финансы, Денежное обращение Кредит. Под ред. Г.Б. Полякова. – М.: ЮНИТИ, 2007
2. Общая теория финансов. Под ред. Л.А. Дробозиной. - 2006.
3. Общая теория денег и кредита под ред. Жукова Е.Ф. – М.: Банки и биржи -2008.
4. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Василенко Д.Ф. Фінанси: система моделей і прогнозів. –К.: Четверта хвиля, 2008.
5. Фінанси. Вишкіл студії під ред.. Юрія С.Г. – Тернопіль: Карт - бланш, 2006.
6. Ей сан Никбахт, Анжеліко Гропеллі. Фінанси: - К.: Основи, 2005.
7. Банківська справа в Україні: історія і сучасність. — Х., 2007